

Tömösközi Péter – Szabó Bálint

Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatika Intézet

tpeter@ektf.hu

balint@ektf.hu

A DIGITÁLIS ÍRÁSTUDÁS KRITÉRIUMAI A KÖNYVTÁRI MUNKÁBAN

Absztrakt

Az Eszterházy Károly Főiskolán több mint egy évtizede zajlik informatikus könyvtáros szakos hallgatók képzése. Informatikát tanító tanárokként korábban is erősen foglalkoztatott bennünket, hogy vajon helyesen választottuk-e meg a szakon tanított az informatikai tartalmakat, azt tanítjuk-e, illetve tanítjuk-e azt, amire hallgatóinknak szükségük lesz a gyakorlati szükségük lesz a gyakorlati munkában. Úgy gondoltuk, helyes lenne felmérni azt is, melyek azok az új IKT-eszközök, amelyek már megjelentek a könyvtári munkában, de képzésünk tematikájában esetleg még nem szerepelnek.

A TÁMOP 4.2.2.C pályázat keretein belül lehetőségünk nyílt egy, többek között a fenti kérdésekre válaszoló kutatás lebonyolítására. A 3.3 almodul résztvevőiként kerestük a választ arra, hogy milyen jelentőséggel bír magyarországi könyvtárak mindennapi könyvtári munkájában az IKT-eszközök használata, és melyek azok az IKT-kompetenciák, amelyek nélkülözhetetlenek a könyvtárosi munkában. A vizsgálat legfontosabb adatait két különböző célcsoportnak eljuttatott kérdőívek biztosították. Elsőként magyarországi könyvtárak vezetőit, majd egykori informatikus könyvtáros szakos hallgatóinkat kerestük meg kérdéseinkkel.

Munkánk kiindulópontjaként négy hipotézist fogalmaztuk meg, ezeket vetettük össze a felmérésben kapott eredményekkel.

A kutatás módja

Célcsoportok

Kutatásunkban abból indultunk ki, hogy az oktatott informatikai tartalmak aktualitását, és az oktatás eredményességét is úgy mérhetjük fel a leghatékonyabban, ha közvetlen szerzünk visszacsatolást egykori, ma már a munkaerőpiacon munkavállalóként helytálló hallgatóinktól. Ezért vizsgálatunk első csoportjába azokat az egykori hallgatóinkat soroltuk, akik korábban eredményesen, azaz diploma megszerzésével zárták valamely informatikus könyvtáros képzésüket.

Fontosnak tartottuk azonban, hogy megkérdezzük a munkaerőpiac másik fontos csoportját, a munkaadókat is. Úgy gondoltuk, meg kell vizsgáljuk – és a vizsgálat előző célcsoportjától kapott válaszokkal össze kell vessük – a munkáltatói oldal véleményét is. Ezért megkerestük az ország nyilvános könyvtárainak vezetőit. A számukra megfogalmazott kérdéseinkkel arra keressük a választ, hogy milyen elképzeléseik, elvárásaik vannak a könyvtárak vezetőinek dolgozóik informatikai kompetenciáit

illetően, illetve milyennek ítélik a friss diplomások bevalását, hogyan értékelik az iskolai keretek között megszerzett tudás gyakorlati hasznosságát.

A fentieknek megfelelően tehát két célcsoportot határoztunk meg. Az első célcsoportba egykori hallgatóinkat, a másodikba a magyarországi nyilvános könyvtárak igazgatóit soroltuk. Egykori hallgatóink közül 99-en, míg a könyvtárvezetők közül 243-an adtak választ kérdéseinkre.

Eredmények – téziseink és a kapott válaszok összevetése

A hallgatói kérdőív kérdéseit az alábbi témakörökbe soroltuk:

1. Személyi adatok
2. Munkahelyre, munkára vonatkozó adatok
3. A digitális írástudás értelmezésére vonatkozó kérdések
4. A képzés megújítására vonatkozó kérdések

A munkáltatói kérdőív kérdéseit hét témakör köré csoportosítottuk:

1. Általános kérdések
2. A digitális írástudással kapcsolatos kérdések
3. Modern IKT-eszközök az olvasók szolgálatában
4. Hardver- és szoftvereszközök a könyvtárban
5. Informatikai védelem
6. Fluktuáció, illetve a fiatal munkavállalók szakmai ismeretei
7. Humán erőforrások

A kutatásban fölhasznált hallgatói kérdőív összesen 41, a munkáltatói kérdőív pedig összesen 57 kérdést tartalmazott. Jelen tanulmányban terjedelmi okok miatt nincs lehetőség az összes kérdés, az azokra kapott válaszok és a válaszok kiértékelésének bemutatására. A következő oldalakon a kiindulópontként megfogalmazott tézisek tekintetében leginkább releváns kérdések értékelését mutatjuk be.

T1 és T2 tézis

T1: Az Eszterházy Károly Főiskolán végzett informatikus könyvtáros szakos hallgatók rendelkeznek azokkal a kompetenciákkal, amelyek a digitális írástudás birtoklásához szükségesek.

T2: Ezeknek a kompetenciáknak legalább egy részét kifejezetten az Eszterházy Károly Főiskolán végzett tanulmányaik során sajátították el.

Az első tézisben kijelentő mondatként megfogalmazott kérdés megválaszolásához elsőként is azt kellett megtudnunk, milyen tudást, milyen ismereteket, miféle kompetenciákat sorolnak a digitális írástudás kritériumai közé a megkérdezettek.

A munkáltatóknak szánt kérdőív 7. kérdése azt kéri a válaszadótól, hogy rövid szöveg formájában foglalja össze a digitális írástudás kritériumaival kapcsolatos elképzeléseit: *Kérjük, fogalmazza meg egy mondatban, mit ért a „digitális írástudás” kifejezés alatt!*

Ahogy várható volt, a kérdésre érkezett, összesen 179 válasz zömmel meglehetősen általánosan fogalmaz. Csak néhány, szélesebb látókörrel áruklódó választ kaptunk, ezek közül emelünk ki néhányat itt:

- „Az alkalmazott informatika készség szintű meglétét.”
- „Minden olyan lehetőség ismeretét magában foglalja, amivel a digitális világban eligazodni tudunk.”
- „Képes használni az IKT-eszközöket, segítségükkel új információhoz jut.”
- „Elektronikus felületek interaktív, tudatos használata.”
- „A digitálisan írástudó személy biztonsággal, magas szinten használja a számítógép olyan, mára már alapvető alkalmazásait, mint a szövegszerkesztés, táblázatkezelés, internetes keresések stb., és képes az új irányokkal is lépést tartani (web 2.0, e-ügyintézés stb.)”
- „Mindazt a humán tudást, képességet (kompetenciát) amely lehetővé teszi a napjaink információs társadalma által megkövetelt elektronikus információ-áramlást a rendelkezésre álló eszközök használata által.”
- „A digitális írástudás azon készségek összessége mely lehetővé teszi az IKT eszközök használatát, az információ keresését. Számítógépes alapismeret megléte és alkalmazása az információs társadalomban elkerülhetetlenek.”
- „Digitális adatvagyron létrehozására és kezelésére való képesség.”
- „Azon ismeretek összessége, amely lehetővé teszi az IT technológiák adta lehetőségek kihasználását.”
- „AZ IKT eszközök felhasználói szinten való ismerése.”

Mivel szerettük volna, hogy kvantitatív módon értékelhető eredményeket is kapjunk, a kérdőív 5. kérdésében felsoroltunk összesen húszféle tevékenységet, és arra kértük a könyvtárvezetőket, hogy értékeljék 1–5 közötti skálán ezek fontosságát.

Határozza meg az alábbi tevékenységek fontosságát a mindennapi könyvtári munkában!

Bár a felszólítás nem kifejezetten az informatikai írástudás ismerveinek megvilágítására irányult, úgy véltük, hogy az ötfokozatú skálán megadható válaszok alapján mérhető fontossági sorrend jól mutatja majd, hogy melyek azok az ismeretek, amelyeket mindenképpen elvárnak a könyvtári dolgozóktól.

A kérdésben felsorolt tevékenységek illetve az azokhoz szükséges ismeretek és kompetenciák egyébiránt egytől egyik olyanok, amelyek megszerzése szerepel az informatikus könyvtáros képzésünk tantárgyainak képzési céljai között. Ezért úgy véltük, a kérdés és az arra érkező válaszok alkalmasak arra, igazolják, vagy cáfolják a T2 tézisben megfogalmazottakat.

1. táblázat: Munkáltatói kérdőív 5. kérdés (pontok átlaga)

Tevékenység	Átlag
Elektronikus levelezés	4,86
Információkeresés online adatbázisokban	4,81
Információkeresés az interneten	4,80
Szövegszerkesztés irodai szövegszerkesztő szoftverrel	4,65
Adatbiztonsági kérdések (víruskeresés, tűzfal használata stb.)	4,23
Irodai táblázatkezelő használata alapszinten	4,20
Digitalizálás (nyomtatott szöveg, kép, hang, videó)	4,05
Egy operációs rendszer használata haladó szinten	3,93
Adatbázis-kezelő rendszer használata	3,79
A web 2.0 eszközeinek használata (blogok írása, saját wiki fejlesztése stb.)	3,40
Kiadványszerkesztés, DTP	3,23
Weblapkészítés, a HTML ismerete	3,14
Irodai táblázatkezelő használata haladó szinten (makró, solver, kimutatás-készítés)	2,97
A felhőalapú számítástechnika (cloud computing) szolgáltatásainak használata	2,97
Webes tartalomkezelő rendszerek (pl. Joomla!, Drupal, WordPress stb.) ismerete	2,94
Több operációs rendszer ismerete	2,93
Pixelgrafikus állóképszerkesztő ismerete, fotóeditálás	2,91
Adatbázisok tervezése	2,56
Vektorgrafikus állóképszerkesztés	2,53
Programozás – webes alkalmazások fejlesztése	2,26
Programozás – asztali alkalmazások fejlesztése	2,04

Az átlagok oszlopából leolvasható a válaszadók által megítélt sorrend azaz, hogy mely tevékenységek a legfontosabbak a válaszadók szerint. Szembetűnő a szövegszerkesztés, az információkeresés az interneten, az információkeresés online adatbázisokban és az elektronikus levelezés értékelése. Érdekes adat lehet, hogy bár a programozás egyértelműen a lista végére került, még ennek jelentőségét is 2-es fölé ítélték a könyvtárvezetők. Az iskolai osztályozásban megszokott 1–5 skálát alapul véve, és az oktatási terminológiát követve úgy is fogalmazhatunk, hogy még a programozás iránti igény is eléri az elégséges szintet. Emlékeztetőül: a kérdés az volt, hogy határozza meg a tevékenységek fontosságát a mindennapi könyvtári munkában.

Hasonló kérdést kaptak egykori hallgatóink is (hallgatói kérdőív, 31. kérdés):

Az alábbi kompetenciák mennyire fontosak Ön szerint a digitális írástudáshoz?

A megkérdezetteknek ez esetben is 20 válaszlehetőséget kellett értékelniük. A táblázat elején és végén kialakult sorrend szinte teljesen megegyezik, azonban szembetűnő, hogy hallgatóink általában magasabb értékelést adtak az egyes tevékenységeknek, a web2-es eszközök illetve a felhő alapú szolgáltatások ismerete pedig kifejezetten jobb pontot kapott.

2. táblázat: Hallgatói kérdőív: Informatikai kompetenciák fontossága

Tevékenység	Átlag
információkeresés a weben	4,90
elektronikus levelezés	4,84
szövegszerkesztés, kiadványszerkesztés	4,74
számológéptábla, táblázatkezelő ismerete alapszinten (cellaformázás, elemi képletek függvények használata)	4,47
egy operációs rendszer szolgáltatásainak ismerete	4,45
adatbiztonsági kérdések, adatvédelem	4,23
adatbázisok használata (pl. lekérdezések végrehajtása)	3,82
hálózati szoftverek konfigurációja (pl. wifi-router beállításai)	3,71
operációs rendszerek konfigurálása (beleértve a telepítést is)	3,65
a felhő ismerete, információátvitel és –megosztás a felhőben (cloud computing)	3,52
táblázatkezelő rendszer használata haladó	3,46
több különböző op. rendszer szolgáltatásainak ismerete	3,45
webkettes alkalmazások használata (pl. blogok írása, saját wiki fejlesztése stb.)	3,43
pixelgrafikus állóképszerkesztő ismerete, fotóeditálás	3,30
adatbázisok tervezése, létrehozása	3,22
webhelyek kezelése CMS-rendszerrel (Joomla, Drupal, WordPress stb.)	3,00
weblapkészítés WYSIWYG eszközzel vagy HTML-kód írással	2,98
vektorgrafikus állóképszerkesztés	2,91
programozás – webes alkalmazások fejlesztése	2,57
programozás – asztali alkalmazások fejlesztése	2,33

A hallgatói kérdőív 32. kérdése az előzőekben értékelt kompetenciák és a mindennapi munka kapcsolatát vizsgálta: *Ugyanezen kompetenciák mennyire fontosak a napi munkájának hatékony elvégzéséhez?*

A válaszok csak csekély eltérést mutattak az előző kérdésben mért adatoktól.

A T1, és T2 tézisekhez kapcsolódóan talán az egyik legfontosabb kérdés a hallgatói kérdőív 21. kérdése: *Elegendőnek érzi-e az EKF-en szerzett informatikai ismereteket a munkája során fölmerülő informatikai feladatok elvégzésére?*

A kérdésre 98 válasz érkezett. Bár az igen válaszok magas száma alkalmas a tézisben megfogalmazott állítás alátámasztására, a „Nem” válaszok 31%-os arányát magasnak ítéljük. A jelenség véleményünk szerint komolyan elgondolkodtató, az okok földerítése pedig további kutatást igényel.

A 21. után jóval megnyugtatóbb eredményt hoz, a T2 tézishoz szintén relevánsan kapcsolódó 33. kérdés kiértékelése: *Jelenlegi informatikai kompetenciáit hogyan szerezte meg?*

A mért adatok meglehetősen vegyes képet mutatnak, az azonban egyértelmű, hogy az EKF-en folytatott tanulmányok aránya (41%) képviseli a legnagyobb hányadot. A 41% jelentősen meghaladja az összes többi iskolai tanulmányok és munkahelyi térningek során együttesen szerzett informatikai ismeretek arányát (33,52%) is. Így kijelenthetjük, hogy a válaszok igazolják a T2 tézisben megfogalmazottakat.

Hozzá kell tennünk azonban, hogy az „egyedül, autodidakta módon” válaszok 24,4%-os aránya ismét sejteni engedi, hogy a képzés továbbfejlesztésének szükségességére vonatkozó feltevésünk (lásd T3 tézis) jogos.

T3 tézis

Kutatásunk T3 tézisében foglalmaztuk meg azt az állítást, amely leginkább foglalkoztatott bennünket: *Az Eszterházy Károly Főiskolán zajló informatikus könyvtáros szakos képzés informatikai tartalmai nagyobb részben összhangban vannak a piaci igényekkel. Bizonyos részterületeken elmaradhat azoktól.*

A tézishoz leginkább relevánsan kapcsolódó kérdésekkel azt igyekeztünk kideríteni, hogy végzett hallgatóink képesek-e helytállni munkahelyeiken, megszerzett tudásuk maradéktalanul alkalmas-e a munkahelyeken jelentkező informatikai feladatok ellátására. Természetesen nagyon kíváncsiak voltunk arra is, hogy – amennyiben a válaszok hiányosságokat tárnak fel – vajon melyek azok a területek, amelyeken képzésünk továbbfejlesztésével, az oktatott tartalmak bővítésével, vagy átstrukturálásával hozzájárulhatunk hallgatóink 100%-ban versenyképes tudásához.

A munkaáltatói kérdőív 11. kérdésével azt szerettük volna megtudni, milyen gyakorisággal jelentkeznek a munkahelyeken egyes, informatikai kompetenciákat igénylő feladatok. A kérdőív 5. kérdésével szemben ez esetben nem ismeretterületeket, hanem kifejezetten informatikai feladatokat soroltunk fel. Az egyébként 11 kategóriába rendezett (Könyvtári alkalmazások, Hálózati kommunikáció, Rendszergazdai ismeretek, Szövegszerkesztés, Táblázatkezelés, Adatbázis-kezelés, Felhőalapú szolgáltatások, Digitális médiumok, Oktatás, Programozás, Webfejlesztés) feladatok között nem csupán olyanok szerepeltek, amelyek a képzésünkben jelenleg oktatott tartalmak elsajátítása nyomán elvégezhetők. Számos olyan új informatikai ismeretekhez kapcsolódó tevékenységeket is megneveztünk, amelyeket nem oktatunk, de feltételeztük, hogy a könyvtárakban már szükség van rájuk. Erre természetesen a kérdőívben nem utaltunk.

Milyen gyakorisággal kell megoldaniuk a könyvtári dolgozóknak az alábbi informatikai feladatokat? (1 = még nem fordult elő, 2 = szinte soha, 3 = ritkán, 4 = gyakorta, 5 = rendszeresen, nem tudom megítélni)

Az integrált könyvtári rendszer használatának gyakorisága a várnak megfelelő értékelés kapott: a válaszadók 72%-a szerint a feladat gyakran jelentkezik. A kapott eredmények igazolni látszanak a képzésünk megtervezésekor kialakult azon elképzelést, hogy az ide kapcsolódó ismereteket önálló tanegységként tanítsuk.

A Hálózati kommunikáció kérdéskategóriában az elektronikus levelezés, és a webes keresőrendszerek használata volt a legmarkánsabb tevékenység, de a gyakran előforduló feladatok közé tartozik az olvasók közösségi oldalakon történő tájékoztatása és a fájlmegosztás is.

A következő kategóriában a rendszergazdai tevékenységhez kapcsolódó feladatokra kérdeztünk rá. A válaszok egyértelműen jelzik, hogy a munkáltatók ezeket a tevékenységeket nem kifejezetten a könyvtárosok feladatai közé sorolják. A leggyakrabban fölmerülő feladatok a vírusok eltávolítása, a mappák megosztása és a szoftvertelepítés voltak, azonban még ezeket a tevékenységet is csak 37%-43%-ban ítélték gyakorinak a könyvtárigazgatók.

A szövegszerkesztéshez, táblázatkezeléshez, adatbázis-kezeléshez kapcsolódó feladatok között csupán a hétköznapiak mondható tevékenységek kaptak magas

pontszámokat. Kijelenthetjük, hogy képzésünk struktúrája, és az oktatott tartalom tökéletesen megfelel ezeknek az igényeknek, sőt szinte minden esetben jelentősen túl is mutat azokon.

Kutatásunk kezdetén azt feltételeztük, hogy a felhő alapú eszközök és a web 2.0 szolgáltatások használata komoly igényként jelenik majd meg a könyvtárakban. A kapott válaszokból az derült ki, hogy a könyvtárvezetők egészen másként ítélik meg ezt a kérdést. A válaszadók kb. 60%-a 1-esre értékelte ennek a kategóriának a gyakoriságát, és kb. 10% nem tudta megítélni.

A multimédia dokumentumok használata és feldolgozása terén is komolyabb érdeklődésre számítottunk. A felmérés adatai alapján azonban csak a digitális fényképek készítésére, feldolgozására, esetleg prezentációk készítésére van igény.

Korábban az oktatást nem kifejezetten könyvtári feladatként tartottuk számon. Felmérésünk azonban igazolni látszik, hogy ez a tevékenység már markánsan jelen van a könyvtári szolgáltatások között. Bár elektronikus tananyagokat még csak ritkán készítenek a könyvtárakban, különböző informatikai és könyvtárhasználati képzéseknek gyakran adnak otthont a könyvtáraink.

A multimédiás tartalmak kezelése mellett a webfejlesztés terén fölmerülő feladatok gyakoriságát is nagyobbban feltételeztük. A válaszokból azonban az derül ki, hogy inkább a már meglévő webhelyek tartalmának bővítése jelenik meg feladatként.

A programozáshoz kapcsolódó feladatokat elenyészőnek ítélték a könyvtárvezetők.

Hasonló kérdést kaptak egykori hallgatóink a hallgatói kérdőív 39. pontjában: *Munkája során kellett-e, vagy kellett volna-e már valaha elvégeznie az alábbi feladatokat?*

Hallgatóink válaszai alapvetően egybecsengnek a könyvtári vezetők véleményével. Természetesen nem szerettünk volna abba a hibába esni, hogy megfeledezünk a kutatásunk egyik legfontosabb céljáról, ezért a hallgatók számára készült kérdőíven külön szakaszt szántunk a képzés esetleges megreformálására vonatkozó kérdéseknek. A 36. kérdés így szólt: *Megfelelőnek tartotta-e az informatikai tárgyak oktatását az EKF-en (infrastruktúra, képzés színvonala stb.)*

A kérdésre szabad szöveges válaszokat vártunk, így azok összesítése, de akár összegzése sem egyszerű feladat. Az azonban kétségtelen, hogy ahogy mondani szokás „kaptunk hideget, meleget”! A beérkezett észrevételek azonban jellemzően informatikushoz, sőt informatikus könyvtárhoz méltó szakmai hozzáállásról, tenni akarásról, jobbító szándékról árulkodtak, s e tekintetben erősen kapcsolódtak a T4 tézishez.

T4 tézis

Az Eszterházy Károly Főiskolán zajló informatikus könyvtáros képzés pozitív irányban változtat a hallgatók kompetenciáin a digitális írástudás, illetve az információs társadalom kihívásait illetően.

Jelen konferenciakötet terjedelmi korlátai miatt nincs mód a kapott válaszoknak akár csak részben történő bemutatására sem, azonban elmondható, hogy mind pozitív, mind negatív észrevételek érkeztek, és ezek között igen sok kifejezetten jól használható a képzésünk megújításához.

Összegzés, következtetések

A TÁMOP 4.2.2.C pályázat keretében végzett kutatásunkkal arra szerettünk volna választ kapni, hogy mennyire felel meg az informatikus könyvtáros szakon végzett hallgatóink informatikai tudása a munkaerőpiac elvárásainak. Tudni szerettük volna, hogy valóban az elvárt tudástartalmakat adjuk-e át, felkészítjük-e hallgatóinkat a munkahelyeken jellemzően felmerülő informatikai feladatok megoldására, kellő mélységben foglalkozunk-e az egyes részterületekkel, és végül, de nem utolsó sorban, hogyan járulhatunk hozzá a képzés hatékonyságának növeléséhez.

A kutatásban elvégzett munkára visszatekintve úgy véljük, hogy kellően nagy és reprezentatív mintán végezhetjük az elemzést, a kapott válaszok pedig alkalmasak voltak kezdeti feltevéseink igazolására. A kérdőívek kiértékelése a válaszok összegzése alapján világos képet kaptunk egykori hallgatóinknak, és a munkaerőpiac számukra leginkább releváns területe vezetőinek a digitális írástudást illető elképzeléseiről.

Megbizonyosodhattunk arról, hogy végzettjeink informatikai tudása messze meghaladja az „írástudás” szintjét. Végzett hallgatóink nem pusztán informatikai alapképzettséggel rendelkeznek, de megállják helyüket a munkahelyeiken jelentkező speciális informatikai feladatok megoldásában is.

A munkáltatói, de még inkább a hallgatói kérdőívek értékelése azonban azt is világossá tette, hogy bár képzésünk tantárgyi szerkezete, ennek megfelelően az átadott tudástartalmak alapvetően megfelelőek, és a képzés elismertsége egyértelműen magas, viszonylag nagy azoknak a száma, aki változtatásokat igényelnének, sőt konkrét javaslatokat is megfogalmaznak.